

התחרות בין ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות וקטר בזירה הפלסטינית

ד"ר מורן זגה

נובמבר 2019

התחרות בין ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות וקטר בזירה הפלסטינית

ד"ר מורן זגה*

נובמבר 2019

מאמר זה מנתח את מאפייני המעורבות בזירה הפלסטינית של שלוש מדינות מרכזיות במפרץ הערבי – ערב הסעודית, איחוד האמירויות וקטר – בין השנים 2009-2019. מעורבותן מתרחשת אמנם בשלושה ערוצים שונים ונבדלים זה מזה, אך בה בעת יש ביניהם קשרי גומלין. המאמר סוקר את היסודות האידאולוגיים והאינטרסים הפוליטיים המעצבים את אופי המעורבות של כל אחת מהמדינות בסוגיה הפלסטינית, מתמקד בניתוח דפוסי המעורבות בראי התחרות ביניהן, ומציג את תגובת הצד הפלסטיני למהלכים שלהן. מהמאמר עולה כי המדיניות הפרו-אקטיבית של מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית נושאת עמה רווחים פוליטיים רבים עבורן, במיוחד בהעצמת מעמדהן בזירה האזורית הרחבה. כמו כן, מתברר כי רבות מהיזמות של מדינות המפרץ נחסמות עקב מדיניות-נגד של ההנהגה הפלסטינית שמנסה לגוון את מספר גורמי החוץ עליהם היא נשענת, ולהימנע מהסתמכות יתר על גורם אחד.

א. מבוא

התמיכה של מדינות המפרץ¹ במאבק הלאומי הפלסטיני נחשבת לסוגיה שבקונצנזוס ולעקרון חשוב במדיניות-החוץ שלהן. מבין כלל מדינות העולם הערבי והמוסלמי, מדינות המפרץ – יחד עם מצרים וירדן – הן מהמדינות המעורבות ביותר בנעשה ברשות הפלסטינית וברצועת עזה. קשר זה כורך בתוכו את היחסים הפוליטיים עם ההנהגה הפלסטינית ביחד עם יחסים אזרחיים עם העם הפלסטיני. במישור האזרחי, שני גורמי ממשק מרכזיים המעצבים יחסים אלו הם אוכלוסיית הפליטים הפלסטינים הגדולה הנמצאת במדינות המפרץ והסיוע ההומניטרי המשמעותי שהעניקו מדינות המפרץ לרווחת העם הפלסטיני.² במישור הפוליטי, נקודות ממשק רבות עיצבו את היחסים בין הצדדים, כאשר המשמעותיות שבהן – בשני העשורים האחרונים – הן יוזמת השלום הערבית שהובילה ערב הסעודית ב-2002 והפיכתה של קטר לגורם משמעותי ומשפיע ברצועת עזה בפרט ובזירה הפלסטינית בכלל בעקבות מבצע עופרת יצוקה (2008-9). על אף שהקשר של הפלסטינים למדינות המפרץ נקשר לרוב לשתי המדינות האחרונות, ערב הסעודית וקטר, לכל מדינות המפרץ יש השפעה חשובה בזירה הפלסטינית וכולן מארחות את שגרירויות הרשות הפלסטינית בשטחן.³ מעורבות מדינות המפרץ התבלטה ביתר שאת בעשור האחרון, משנחלשה בהתאם מידת מעורבותן של מדינות ערב אחרות, אשר נאלצו להתמקד בענייניהן הפנימיים ולהתמודד עם השלכות מחאות האביב הערבי. גם איראן ותורכיה איבדו מההשפעה שהייתה להן בעבר ברצועת עזה ונדחקו לשוליים, ואת מקומן תפסה קטר. לצד התנאים הפוליטיים האזוריים, מדינות המפרץ עברו תהליך פנימי של התעצמות ועיסוק גובר ביחסי חוץ, כולל בסוגיה הפלסטינית. נראה כי כיום לא ניתן להבין תהליכים בזירה הפלסטינית ללא ניתוח ההקשר של מדינות המפרץ.

במהלך העשור האחרון, העניין המחקרי ביחסים בין מדינות המפרץ לפלסטינים התמקד בשתי נקודות מבט מרכזיות: האחת, היחסים בין מדינות המפרץ לחמאס ולרצועת עזה,⁴ בדגש על קטר כבעלת תפקיד משמעותי

* ד"ר מורן זגה היא עמיתת מדיניות במכון מיתוים, וכן עמיתת מחקר בקתדרת חייקין לגאואסטרטגיה באוניברסיטת חיפה. המחברת מבקשת להודות לד"ר רונת מרזן על הערותיה התורמות.

¹ איחוד האמירויות הערביות, בחריין, כוויט, ערב הסעודית, עומאן וקטר.

² Rosemarie Said Zahlan, *Palestine and the Gulf States: The presence at the table*, (New York: Routledge, 2009), p.4.

³ מתוך [אתר משרד החוץ](#) של הרשות הפלסטינית.

⁴ Tsupokyemla, "Qatar-Hamas Relations: Between Strategic Calculations and Ideological Ties," in P. R. Kumaraswamy and Md. Muddassir Quamar (eds.), *Contemporary Persian Gulf*, (New York and Oxon: Routledge, 2018), pp. 129-144; Elia Zureik, "Qatar's humanitarian aid to Palestine," *Third World Quarterly* 39(4), 2018, pp.

בזירה זו; והשנייה, המעורבות של מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית לאור ההקשר הישראלי.⁵ מאמר זה נבדל בנקודת מבטו בכך שהוא מרחיב את העיסוק במדינות המפרץ המעורבות בזירה הפלסטינית ומתייחס למעורבותן הן ברשות הפלסטינית בגדה המערבית והן ברצועת עזה. כמו כן, המאמר אינו שם במוקד את ישראל כשחקן המשפיע על מעורבות זו, ומטרתו לאפיין את מעורבותן של מדינות נבחרות במפרץ דרך ניתוח היחסים הישירים בין לבין הפלסטינים ודרך ניתוח היחסים בין מדינות המפרץ עצמן.

המחויבות שמביעות מדינות המפרץ כלפי הפלסטינים איננה אחידה על פי רוב בביטוייה המעשיים. מבט קרוב יותר על אופי הקשרים של מדינות המפרץ עם הרשות הפלסטינית ורצועת עזה חושף מערכת יחסים מורכבת ודינאמית בין מדינות שונות ובתקופות שונות. לצד קווי דמיון מרכזיים באופי המעורבות, ניתן להבחין בהבדלים משמעותיים ברשת הקשרים שהן מקיימות עם ההנהגה הפלסטינית, במפת האינטרסים שלהן, בעוצמת המעורבות וביכולתן להשפיע. מבין שש חברות מועצת שיתוף הפעולה של המפרץ (ה-GCC),⁶ שלוש מדינות מתבלטות בהשפעתן על הזירה הפלסטינית: ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות הערביות. מדינות אלו נחשבות מרכזיות בהשפעתן האזורית הפוליטית והכלכלית. לאחרונה, גם עומאן הפכה להיות שחקן בולט בזירה האזורית בעקבות הרצון שהביעה לשמש מגשרת בסכסוך הישראלי-פלסטיני. לכווית יש תפקיד היסטורי חשוב בקשר עם הפלסטינים, אך כיום היא מסייעת להם בעיקר בזירה הדיפלומטית האזורית והבינלאומית, כשהיא למעשה מהווה משקל-נגד ליוזמות פרו-ישראליות במפרץ.

מטרת המאמר היא לנתח את אופי המעורבות בסוגיה הפלסטינית של שלוש המדינות המרכזיות במפרץ, ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות הערביות, ולהסביר את המניעים המובילים לאופי המעורבות השונה של כל אחת מהן. לצד ניתוח הקשרים הביטורליים של מדינות אלו עם המוסדות הפלסטינים ברצועת עזה ובגדה המערבית, המאמר יבחן את ההתפתחויות ביחסים אלו לאור מגמות אזוריות, ויטען כי קווי המדיניות של מדינות המפרץ בנוגע לסוגיה הפלסטינית נובעים במידה רבה גם מהתחרות האזורית ביניהן על ייחודיות, עוצמה ויוקרה. שאיפותיהן של מדינות אלו להשפעה אזורית ועולמית מתבטאות במדיניות-החוץ האקטיבית שלהן. מעורבות בסכסוכים אזוריים, סיוע הומניטרי למדינות שונות בעולם, אירוח אירועים בינלאומיים, הרחבת השליטה באמצעי התקשורת ואף מיתוג המדינות בשוק התעופה ובמתן חסויות למועדוני הספורט הפופולריים בעולם הן דוגמאות לאופן שבו המדינות מנסות לבסס את מעמדן בתחומי השפעה דומים, שמובילים לתחרות, ולעיתים אף למאבק ביניהן. טענת המאמר היא כי תחרות זו מאפיינת גם את הדינאמיקה ביחסים בין מדינות המפרץ להנהגה הפלסטינית.

המאמר פותח בסקירה של קווי דמיון ושוני באופי המעורבות של ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות ברשות הפלסטינית וברצועת עזה בעשור האחרון. באמצעות סקירה של מקורות רשמיים ודיווחים גלויים, המאמר משרטט את רשת הקשרים, דרכי הפעולה ותוצאות המעורבות, תוך דגש על המגמות העכשוויות שמצביעות על עניין הגובר במעורבות בפוליטיקה הפלסטינית. ניתוח היחסים בין מדינות המפרץ להנהגה הפלסטינית בגדה המערבית וברצועת עזה חושף תמונה מורכבת של בריתות אידאולוגיות, בריתות פרגמטיות ויריבויות מרות. רשת קשרים זו מושפעת גם מאופי ומטיב היחסים בין מדינות המפרץ עצמן. לפיכך, מנתח המאמר בהמשך את המניעים ההיסטוריים והאידאולוגיים ואת האינטרסים הגאופוליטיים המסבירים את ההבדלים במאפייני המעורבות של מדינות המפרץ לאור היחסים הביטורליים עם הפלסטינים ולאור התחרות בין מדינות המפרץ. חלקו האחרון של המאמר מוקדש לניתוח ההשלכות של מאבקי הכוח במפרץ על יחסיהן הביטורליים של המדינות עם ההנהגה הפלסטינית והמשמעויות העולות מריבוי המדינות המעורבות בזירה הפלסטינית. דרך הסקירה של יחסי מדינות המפרץ והפלסטינים, בוחן המאמר בחלק זה את הפער בין מידת מעורבותן לבין מידת השפעתן בזירה הפלסטינית.

יואל גוז'נסקי, "מדינות המפרץ, ישראל וחמאס", בתוך: ענת קורץ, אודי דקל ובנדטה ברטי (עורכים), *משבר רצועת עזה*; 786-798; *מענה לאתגר* (תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2018).

⁵ Kristian Coates Ulrichsen, "Palestinians Sidelined in Saudi-Emirati Rapprochement with Israel." *Journal of Palestine Studies* 47(4), 2018, pp. 79-89; Elie Podeh, "Saudi Arabia and Israel: From Secret to Public Engagement, 1948–2018", *The Middle East Journal* 72(4), 2018, pp. 563-586; René Rieger, *Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and Mediation in Conflict Resolution*. Milton Park and New York: Routledge, 2016.

⁶ ה-GCC (Gulf Cooperation Council) הנו גוף שיתוף פעולה שהוקף בשנת 1981 וכולל את שש מדינות המפרץ הערביות: כוית, בחריין, קטר, ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות ועומאן.

ב. היסודות האידאולוגיים שמעצבים את מעורבות מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית

אופי המעורבות של ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות בזירה הפלסטינית נגזר משילוב של אינטרסים פוליטיים ומניעים אידאולוגיים. חלק זה בוחן עד כמה הממד האידאולוגי משמש תפקיד בעיצוב מערכת קבלת החלטות בסוגיה הפלסטינית, כמו גם תפקיד ביחסים בין מדינות המפרץ בהקשר לסוגיה זו. שני הגורמים האידאולוגיים המשפיעים ביותר במערכת זו הם המחויבות הערכית למאבק הלאומי הפלסטיני והיחס לאסלאם הפוליטי.

מחויבות ערכית למאבק הלאומי הפלסטיני

מדינות המפרץ שנסקרות במאמר זה אמנם נבדלות ביניהן באופי הקשרים שלהן עם הפלסטינים ובערוצים בהם הן בוחרות לפעול, אך כולן אחידות בתמיכתן במאבק הלאומי הפלסטיני, לטענתן ממניעים אידאולוגיים. עם זאת, במקרים רבים נשמעת הטענה כי המעורבות של מדינות המפרץ בפוליטיקה הפלסטינית מבטאת שימוש ציני בזירה זו להאדרת תדמיתן בעולם הערבי, ועל כן עולה השאלה עד כמה ההזדהות הערכית עם המאבק הלאומי הפלסטיני מהווה משקל במנעד שיקוליהן.

שאלת המרכיב הפלסטיני בפוליטיקה של מדינות המפרץ עלתה לאחרונה (9-2018) גם בשיח בישראל, בעיקר על רקע דיווחים על התקדמות שחלה ביחסים שלהן עם ישראל, והניסיון שהובל על ידי ראש הממשלה נתניהו לקבע בשיח את הרעיון שניתן לקדם נורמליזציה עם מדינות ערב גם ללא התקדמות בסוגיה הפלסטינית. נבחרי ציבור ישראלים רבים פירשו התקרבות זו כסימן לזניחת מחויבותן כלפי הפלסטינים, וטענו כי הסוגיה הפלסטינית משמשת עבור מדינות המפרץ מס שפתיים בלבד, לאור חשיבות המאבק הלאומי הפלסטיני עבור עולם הערבי.⁷

אולם, היכרות מעמיקה עם המדינות מעניקה בסיס להבנת החשיבות הרגשית והערכית שיש לסוגיה הפלסטינית עבורן. העיסוק האינטנסיבי והרציף שלהן בעניין הפלסטיני מבטא מחויבות ערכית וציבורית עליונה להקמת מדינה פלסטינית. השיח של מדינות המפרץ בנושא זה כולל שימוש נרחב במושגים של צדק ומוסר, והן מרבות להעלות למודעות הבינלאומית את האג'נדה הלאומית הפלסטינית ואת הצורך בפתרון הסכסוך. במכתב סירובה של ערב הסעודית לאו"ם לשמש כחברה זמנית במועצת הביטחון ב-2013, היא תלתה את הסיבה לכך בחוסר יכולתה של מועצת הביטחון "לבצע את תפקידה ואחריותה" במציאת פתרון צודק ובר-קיימא לסוגיה הפלסטינית.⁸ גם איחוד האמירויות מבטאת את מחויבותה למאבק הלאומי הפלסטיני,⁹ ופלסטינים מכהנים בה במשרות בכירות במדינה, בכללם זאקי נוסייבה, שמכהן כשר המדינה בממשלה, ובתו לאנה נוסייבה שמכהנת כשגרירת איחוד האמירויות לאו"ם מאז 2013.¹⁰ לרשת אל-ג'זירה הקטרית יש תפקיד בולט בהנגשת המאבק הלאומי הפלסטיני לציבור הרחב, תוך נקיטת עמדה אנטי-ישראלית מובהקת. הנושא הפלסטיני נמצא תדיר בראש הכותרות בכל מדינות המפרץ והן משקיעות משאבים רבים, כלכליים ודיפלומטיים, בסיוע לפלסטינים ובקידום מטרותיהם הלאומיות.

המרכיב הרגשי בקרב אזרחי מדינות המפרץ חשוב גם הוא לעיצוב היחסים בין ההנהגות במפרץ לפלסטינים. ביטוי אחד לכך הוא ההזדהות שלהם עם מה שנתפס כאי-צדק כלפי הפלסטינים, כפי שמשתקף ברשתות החברתיות, במופעי תרבות¹¹ ובפרויקטים אזרחיים רבים כגון איסוף תרומות אזרחיות לפלסטינים.¹² על כן, החלטותיהם והצהרותיהם של מנהיגי המפרץ, המביעות מחויבות לסוגיה הפלסטינית, מושפעות במידה רבה גם מדעת הקהל ומרחשי הלב של האזרחים במדינותיהם.

⁷ דוגמאות רבות ניתן למצוא במאמרו של יובל בנזימן, "[ניסיון ממשלת נתניהו לנתק את יחסי ישראל-ערב מתהליך השלום הישראלי-פלסטיני](#)", מיתווים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, פברואר 2018.

⁸ [Letter](#) from the Permanent Representative of Saudi Arabia to the United Nations addressed to the Secretary-General, 12 November 2013.

⁹ "[UAE affirms its commitment to support Palestinians](#)," *Gulf News*, 1 February 2018.

¹⁰ דף שגרירת איחוד האמירויות הערביות, מתוך [אתר האו"ם](#).

¹¹ Katy Gillett, "[Meet the Palestinian actress who's reviving Rachel Corrie's message of peace on the Dubai stage](#),"

The National, 21 March 2019.

¹² e.g. [Kuwait Red Crescent Society's General Relief Donation for Palestine](#), [Dubai Care's project of donating Zakat and Sadaqa to Palestine Refugees](#), and [Oman's Donations Portal For Charitable Organizations to various projects in Palestine](#).

היחס לאסלאם הפוליטי

לממד האידאולוגי ישנו מרכיב נוסף והוא הזיקה לאסלאם הפוליטי ולאופי ההתנגדות הפלסטינית. החשש מעלייתם של גורמים אסלאמיסטיים פונדמנטליסטיים במזרח התיכון, כפי שהתממש עם התפשטות דאע"ש ועליית שלטון האחים המוסלמים במצרים, הוביל מדינות רבות, וביניהן ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, לאמץ גישה מתונה יותר כלפי האסלאם הפוליטי ולהתנגד לשימוש בטרור כאמצעי לגיטימי להשגת מטרות פוליטיות. על כן, תמיכתה יוצאת הדופן של קטר בתנועת החמאס מהווה מקור לסכסוך ערכי בינה לבין איחוד האמירויות, ערב הסעודית, בחריין ומצרים, ולריחוק דיפלומטי בהתאם.¹³ הזיקה האידאולוגית של קטר לאחים המוסלמים מעניקה תשתית ערכית לחיבור הפוליטי שלה עם ההנהגה ברצועת עזה, ומעניקה לה גישה פתוחה יותר אליה מאשר לשאר המדינות.

המכנה המשותף האידאולוגי בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות הפך לגורם פוליטי משמעותי יותר בשנים האחרונות בעיצוב היחסים בין המדינות, בעיקר מאז שהחל יורש העצר מוחמד בן סלמאן לשמש כמקבל ההחלטות העיקרי בערב הסעודית. בן סלמאן מציג את מדיניותו כמתונה יותר¹⁴ ופועל לצמצום ביטויים של אסלאם פוליטי במדינתו ובמוקדי תמיכתו. גם איחוד האמירויות מתאפיינת במדיניות פרגמטית ביחס לאסלאם ונחשבת למתירנית יותר ביחסה לנשים ולזרים במדינה. המדינה מתייחסת אל הדת כמרכיב תרבותי וא-פוליטי, וכפועל יוצא מכך, נאבקת בתנועת האחים המוסלמים (אל-אסלאמה) בשטחה, אשר מציבה עבורה גם איום פוליטי וגם אידאולוגי המנוגד לתפיסת עולמה.¹⁵ חתירתה ליציבות אזורית נעשית דרך קידום גורמים שאינם נחשבים כמזוהים עם אידאולוגיה אסלאמיסטית פונדמנטליסטית. תפיסה זו מגדירה את מערכת היחסים בין ערב הסעודית ואיחוד האמירויות לבין הפלסטינים במגוון אופנים: ברשת הקשרים, בייעוד כספי הסיוע ובקידום גורמים הנחשבים למתונים בעיניהן, כמו למשל סירובה של ערב הסעודית לשאת ולתת עם תנועת החמאס ותמיכתה הגלויה של איחוד האמירויות במוחמד דחלאן להנהגת הרשות, כפי שיפורט בהמשך.

ג. מאפייני המעורבות של מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית

מדינות המפרץ נבדלות במידה רבה זו מזו באופי המעורבות, בעוצמתה ובבחירת השותפים הפלסטיניים. חלק זה סוקר הבדלים מרכזיים אלה, תוך בחינת התהליכים ההיסטוריים, רשת הקשרים ודרכי הפעולה של מדינות המפרץ. אולם, לצד ההבדלים קיימים מספר קווי דמיון בין ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות באופי יחסיהן עם ההנהגה הפלסטינית. המרכיבים הזוהים לכולן הם כאמור ההזדהות עם המאבק הלאומי הפלסטיני והשימוש הפוליטי בהעברת כספי סיוע הומניטרי כמנוף למעורבות ולהעברת מסרים פוליטיים. ערב הסעודית נחשבת לתורמת הגדולה לרשות הפלסטינית, בעוד שקטר נחשבת לתורמת הגדולה לממשל החמאס ברצועת עזה. באמצעות תרומתן הכלכלית, מדינות אלו משפיעות על הפוליטיקה הפנימית ועל יחסי החוץ של ההנהגה הפלסטינית. דמיון בולט נוסף הוא קבלה דה-פקטו של ישראל כשחקן לגיטימי על ידן, כפי שבא לידי ביטוי במפגשים עם גורמים ישראלים רשמיים ובשיתופי פעולה שונים סביב הסוגיה הפלסטינית (כמו גם סביב המאבק באיראן וכוחותיה באזור). שתי דוגמאות בולטות בהקשר הפלסטיני הממחישות קשר זה הן יוזמת השלום הערבית¹⁶ והעברת מזוודות הכסף מקטר לחמאס ברצועת עזה דרך ישראל.¹⁷ בנוסף, גם קטר וגם איחוד האמירויות מארחות בשטחן מנהיגים פלסטינים בולטים ומנהלות דרכם פרויקטים שונים, בכללם מהלכים פוליטיים, הומניטריים, ועסקיים.

ערב הסעודית במגרש הרשות הפלסטינית: בין פטרונות להימנעות

ערב הסעודית מתנהלת כמנהיגה האזורית ביחסיה עם הנהגת הרשות הפלסטינית ומשתמש לשם כך בדיפלומטיה גבוהה, המתבטאת בין היתר במפגשי בכירים, בתיווך עם מדינות ערב וארה"ב, בערבויות כלכליות,

¹³ Gregory Gause III, "What the Qatar crisis shows about the Middle East," in [The Qatar Crisis](#), Project on Middle East Political Science (POMEPS) 31, 2017, pp. 10-11.

¹⁴ Martin Chulov, "[I will return Saudi Arabia to moderate Islam, says crown prince](#)," *The Guardian*, 24 October 2017.

¹⁵ Christopher M. Davidson, "The UAE, Qatar, and the Question of Political Islam," in Andreas King (ed.), *Divided Gulf*, (Singapore: Palgrave Macmillan, 2019), pp. 71-90.

¹⁶ Official translation of the full text of the [Arab Peace Initiative](#) at the Library of Congress.

¹⁷ גילי כהן, "אחרי המזוודות: ישראל תעביר את הכסף הקטרי לעזה בעזרת אונ"א," כאן, 12 במרץ 2019.

בתמיכה מדינית ובקבלת החלטות אזוריות המשפיעות גם על הפוליטיקה הפלסטינית. על כן, ערב הסעודית נמנעת מקשירת קשרים בולטים עם הנהגת החמאס, הנחשבת לאופוזיציה לשלטון המרכזי ברמאללה.¹⁸ מעמדה זה של ערב הסעודית מגדיר במידה רבה את תחומי מעורבותה ברשות הפלסטינית. כמו מדינות ערב אחרות, גם ערב הסעודית משקיעה בפיתוח, בסיוע הומניטרי ובעזרה פילנתרופית בסכומי עתק.¹⁹ אולם, בעצם מעמדה האזורי ובהיקפי השקעתה, קובעת המדינה את מעמדה כפטרונית ראשית של הפלסטינים בעולם הערבי-מוסלמי. ערב הסעודית נוקטת אמצעים שונים להעברת הסיוע, בין אם ישירות דרך הרשות הפלסטינית או באמצעות אונר"א (סוכנות הפליטים של האו"ם) והליגה הערבית. העברה עקיפה של הסיוע מרמזת לעיתים על העדפתה של ערב הסעודית להוציא משליטתה של הרשות הפלסטינית את היכולת להשתמש בכספים ולחלק אותם כרצונה. על כן, לכל אחד מן הערוצים הללו יש משמעות פוליטית, המעידה בדרך כלל על מידת הקרבה של הנהגת ערב הסעודית לרשות.

תחום מעורבות אחר של ערב הסעודית בסוגיה הפלסטינית הוא בתהליכי משא ומתן ובעיקר בהצגת יוזמות שלום. תכנית פהד להסדר מדיני במזרח התיכון מ-1981 היא מהיוזמות הראשונות שהציעו פתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני. יוזמת השלום הערבית שהציגה ב-2002 יצרה תקדים נוסף כאשר קשרה באופן רשמי את הסכסוך הישראלי-פלסטיני עם הסכסוך הישראלי-ערבי, וכך גם את הפתרון שלו. למעלה מ-16 שנה חלפו מאז שערב הסעודית הציגה לראשונה יוזמה זו, ועל אף שלא הובילה להתקדמות במשא ומתן, חשיבותה ניכרת עד היום. בשתי היוזמות הללו, ערב הסעודית גייסה את הליגה הערבית, ובכך סימנה מספר הישגים: השגת לגיטימציה רחבה למהלכיה,²⁰ חיזוק תדמיתה בעולם הערבי כמדינה שביכולתה להוביל ולהעביר החלטות אזוריות מעוררות-מחלוקת ולבסוף, ביסוס נוסף למעמדה הפטרונל העוטה את חסותה על הרשות הפלסטינית. יש לציין כי גם מצרים וירדן רואות את עצמן במידת מה כבעלות חסות על הרשות הפלסטינית, ומתנהלות ככאלו, אך מעמדן בעולם הערבי אינו משפיע כזה של ערב הסעודית. כמו כן, מצרים וירדן לא יזמו תכניות שלום עם הפלסטינים, אלא באופן מסורתי ניהלו תהליכי משא ומתן ושימשו כמתווכות, ועל כן מעורבותן ניכרת יותר ברמה האופרטיבית. בנוסף לסוגיות-חוץ, ערב הסעודית משתמשת במנפיה הכלכליים על מנת להתערב בפוליטיקה הפנימית ברשות הפלסטינית ולהשפיע על החלטותיה. הדוגמא הבולטת ביותר מהעת האחרונה לכך היא ההתניה של בן סלמאן להמשך העברת המימון לרשות בשיתוף הפעולה מצדו של נשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס לקידום יוזמת השלום של טראמפ.²¹

התנגדותו של עבאס לרעיונות שהוצגו מתוך היוזמה האמריקאית, הובילה להידרדרות חסרת תקדים ביחסי הרשות הפלסטינית עם הנהגת הסעודית.²² כתוצאה מכך, נראה כי ערב הסעודית לקחה צעד לאחור בשיתופי הפעולה הישירים עם הנהגת הרשות והחלה במציאת נתיבי פעולה חלופיים לקידום מדיניותה, כמו השתתפותה בוועידה הכלכלית בבחריין, למרות החרמתה על ידי הרשות הפלסטינית.²³ מדיניות-החוץ של ערב הסעודית סביב המעורבות בסכסוך הישראלי-פלסטיני הובילה לעיתים לביקורת מצד הנהגת הפלסטינית על פגיעה באינטרסים שלה, למשל סביב תגובתה הרפה של ערב הסעודית להעברת השגרירות האמריקאית לירושלים. על אף המשבר ביחסים בין עבאס לבן סלמאן, האחרון מקפיד לשמור על ריחוק מהזדהות עם גורמים החותרים תחת הנהגתו של עבאס ומציב את נשיא הרשות הפלסטינית כעוגן מרכזי בקשרים עם הפלסטינים.

מעורבת בשגרה ובמשבר: התמיכה העקבית של קטר ברצועת עזה

רשת הקשרים של קטר באזור נשענת באופן בולט על הנהגת החמאס, אך כוללת גם חיבורים משמעותיים עם הרשות הפלסטינית וישראל. קטר הגבירה את מעורבותה ברצועת עזה באופן ניכר מאז מבצע עופרת יצוקה (2008-9), אז יצאה בהתבטאויות חריפות נגד מדיניות ישראל בעזה וסגרה את הנציגות הישראלית שפעלה

¹⁸ Noah Browning and Hadeel Al Sayegh, "[Saudi Arabia says relations with Hamas have not changed after meeting](#)," *Reuters*, 23 July 2015.

¹⁹ "[Saudi Aid to Palestine Amounts to \\$6 Billion in 17 Years](#)," *Asharq Al-Awsat*, 29 May 2018.

²⁰ Marwan Muasher, *The Arab Center: The Promise of Moderation*. New Haven and London: Yale University Press, 2009, p. 116.

²¹ "[Saudi Crown Prince Salman threatens Abbas with ouster if he does not cooperate: report](#)," *Daily Sabah*, 24 December 2017; "[Arabs Pressure Abbas to Accept Trump's 'Deal of the Century' \(VIDEO\)](#)," *Palestine Chronicle*, 23 June 2018.

²² Khaled Abu Toameh, "[Palestinians in Bid to Avert 'Real Crisis' with Saudi Arabia](#)", *Jerusalem Post*, 4 August 2019.

²³ "[Saudi Arabia, UAE to attend U.S.-led Palestine investment meeting](#)", *Reuters*, 22 May 2019.

בדוחה מאז 1996.²⁴ אירוע זה מהווה נקודת מפנה לא רק ביחסיה עם ישראל, אלא בעיקר בעיצוב סדר היום והמעמד שלה בסוגיה הפלסטינית. מעת זו, קטר קשרה ברית הדוקה יותר עם החמאס ונקטה בקו מדיניות ניצי יותר במישור האידאולוגי, הכלכלי והדיפלומטי. בממד האידאולוגי, קטר מביעה תמיכה פוליטית וערכית בתנועת החמאס המזוהה עם האחים המוסלמים.²⁵ קטר היא בית לאידאולוגיה הוואאבית, לאסכולה החנפית באסלאם ולמוסדות האחים המוסלמים, כולל אירוח (ומתן אזרחות) למנהיג הדת החשוב ביותר של התנועה.²⁶ כלכלית, מעבר לסיוע המופנה ליוזמות הומניטריות ולפיתוח הרצועה, המימון המאסיבי של קטר לרצועת עזה הוביל גם להגברת היכולות הצבאיות של החמאס וביטויי ההתנגדות האלימה. מאז 2009, השקיעה קטר למעלה מ-800 מיליון דולר ברצועה, במימון פעילויות התנגדות, משכורות ופרויקטים של פיתוח ושיקום. סיוע כספי זה תרם לביסוס מעמדו הפוליטי של החמאס אל מול פת"ח וגורמים פלסטינים אחרים, והוביל לליבווי השסע בין הצדדים. מעבר לתמיכתה הכלכלית של קטר בחמאס, קטר גם מארחת את הלשכה המדינית של החמאס בדוחה, בירתה, ומעניקה לתנועה לגיטימציה פוליטית חשובה. כוחה של ברית זו בא לידי ביטוי בביקורו ההיסטורי של אמיר קטר חמד בן-ח'ליפה בעזה ב-2012, אשר היה הביקור היחיד של מנהיג מדינה ערבית מאז עליית החמאס לשלטון.²⁷

תמיכה זו מחזקת את מעמדה של התנועה ומכתיבה במידה רבה את אופי פעילותה. בניגוד למדיניותה ההססנית והמרוחקת של ערב הסעודית ברמאללה, קטר נשארה נוכחת ופעילה מאוד ברצועת עזה. עשור אחרי מבצע עופרת יצוקה, המדינה עדיין מעורבת באופן משמעותי בענייני שגרה ומשבר בפוליטיקה של הנהגת החמאס. בתקופה זו, הידרדרו יחסיה הדיפלומטיים של קטר עם מצרים, שהיוותה עבורה גשר חשוב לרצועת עזה. החלופה שמצאה קטר על מנת לשמר את כוחה ברצועה היתה העברת כספים דרך ישראל, כחלק מההסדר שנקבע לאחר סבב העימותים בנובמבר 2018. לטובת המהלך, התקיימו מספר מפגשים בין שליח קטר לרצועת עזה לנציגים ישראלים. בכך, ממנפת קטר את השפעתה הרבה ברצועת עזה ליצירת מעמד אזורי של גורם מגשר וממתן, הן עם ישראל והן עם הנהגה הפלסטינית ומוכיחה את יכולתה היעילה לנהל מהלכים מדיניים, אף שהם כוללים שחקנים יריבים. יחסיה של קטר עם הנהגת הרשות הפלסטינית נשענים בעיקר על קשרים דיפלומטיים, שכן קרבתה של קטר להנהגת החמאס מעניקה לה מעמד של מתווכת בין הצדדים, ופגישות רבות מתקיימות בין מנהיגי פת"ח לאמיר קטר.

איחוד האמירויות הערביות: מחפשת פרצה למעורבות רבה יותר

מעורבותן של השחקניות הגדולות במפרץ – ערב הסעודית וקטר – בזירה הפלסטינית, הסיטה את תשומת הלב ממדינות אחרות מפרץ המעורבות גם הן. איחוד האמירויות ועומאן, על אף השפעתן הנמוכה יותר, הצליחו במהלך 2018 לעצב מהלכים משמעותיים באזור. אופי מעורבותן שונה מזה של ערב הסעודית וקטר, שכן הן אינן יכולות (ויתכן שאף לא מעוניינות) להתחרות בהיקף התמיכה הכלכלית שלהן. עומאן עשתה זאת באמצעות מעורבות גבוהה יותר בזירה הדיפלומטית, עם ניסיונותיה לקדם משא ומתן בין ישראל לפלסטינים ובביקורי בכירים ברשות הפלסטינית. איחוד האמירויות בחרה להגביר את מעורבותה האזרחית וההומניטרית הן ברצועת עזה והן בגדה המערבית (ובמיוחד במזרח ירושלים), במקביל למה שמסתמן כניסיון להגביר השפעה מדינית.

רשת הקשרים של איחוד האמירויות נבדלת משכנותיה בכך שהיא אינה נשענת על קשר הדוק עם הנהגה הפלסטינית המכהנת, לא ברמאללה ולא ברצועת עזה. יתרה מכך, תמיכתה המוצהרת בדחלאן, הפעיל הפלסטיני הגולה באבו דאבי, כמנהיג אלטרנטיבי לחמאס ברצועת עזה ולפת"ח בגדה המערבית הרחיקו את שתי הנהגות הללו מאיחוד האמירויות. עם זאת, השפעתה בזירה הפלסטינית ניכרת, ביוזמות אזרחיות הפונות ישירות אל העם הפלסטיני ובדיפלומטיה גבוהה העוסקת במשא ומתן על סוגיות פלסטיניות עם מדינות כגון מצרים, ערב הסעודית וארה"ב. איחוד האמירויות, בהיותה בעלת ברית קרובה של ערב הסעודית, תומכת ביוזמת השלום הערבית ומרבה להתייחס אליה כפתרון לסכסוך.²⁸ מלבד הצהרותיה, נראה כי הביקורים התכופים של

²⁴ Uzi Rabi, "Qatar's Relations with Israel: Challenging Arab and Gulf Norms," *The Middle East Journal* 63(3), 2009, pp. 443-459.

²⁵ David H. Warren, "[Qatari Support for the Muslim Brotherhood is More Than Just Realpolitik, it has a Long, Personal History](#)," *Maydan*, 12 July 2017.

²⁶ David Roberts, "Qatar and the Muslim Brotherhood: Pragmatism or Preference?," *Middle East Policy* 21(3), 2014, pp. 84-94.

²⁷ ניר ייב, "אמיר קטאר הגיע לביקור היסטורי ברצועת עזה," *וואלה*, 23 באוקטובר 2012.

²⁸ "Sheikh Khalifa said that he hoped a peaceful two-state resolution could be reached, in line with international law and the principals of the Arab Peace Initiative," in "[Khalifa pledges solidarity with Palestinians](#)," *The National*, 25 November 2013.

בכירי איחוד האמירויות במצרים בשנים האחרונות קשורים במידה רבה גם לרצונה להתקרב לזירה הפלסטינית ובגישושה למציאת אפיק שבו תוכל לקחת חלק בתהליכים המתרחשים בה, בדומה לשכנותיה.

כמו מדינות מפרץ אחרות, גם איחוד האמירויות מנצלת את כלי הסיוע הכלכלי בתבונה להצגת הזדהות אידאולוגית ולהשגת מטרות פוליטיות – ובראשן, תקיעת יתד בזירה הפלסטינית דרך סוכני משנה.²⁹ לשם כך, איחוד האמירויות מנסה למצוא את האפיק הנכון עבורה לשלב בין הפעילות הכלכלית למטרה הפוליטית. בנוסף לארגונים כגון אונר"א והצלב האדום, מי שמשמשים עבורה חוט מקשר לרצועת עזה הם דחלאן, בהשפעתו הפוליטית המוגבלת, ואשתו ד"ר ג'לילה דחלאן, העוסקת בפעילות הומניטרית.³⁰ באפיק האזרחי-הומניטרי, בין 2012 ל-2017 השקיעה איחוד האמירויות מיליארד דולר וחצי בפרויקטים שונים עבור הפלסטינים,³¹ ולמרות זאת היא אינה נחשבת יציבה בהיקפי ובערוצי תמיכתה הכלכליים בפלסטינים, ובוודאי שלא נדיבה כשכנותיה, ערב הסעודית וקטר. עיקר תקציביה לסיוע חוץ מופנים למדינות אחרות כגון תימן, סודן, ירדן ומצרים.³² מעניין לבחון את אפיקי המימון של איחוד האמירויות בשנת 2018: 20 מיליון דולר לוווקף בירושלים במטרה "לשמר את הזהות הערבית-אסלאמית" בעיר, שני מיליון דולר לבית חולים בעזה³³ ו-50 מיליון למוסדות חינוך בעזה.³⁴ בעבר, מימנה איחוד האמירויות אף טיפולי פוריות וחתונות ברצועת עזה.³⁵

האופי ההומניטרי של פעולות איחוד האמירויות, בעיקר ברצועת עזה, נועד להעניק לגיטימציה למעורבותה ולהעביר מסר כלפי קטר והפלסטינים כי ניתן לסייע לתושבים מבלי לתמוך בהנהגה הפוליטית של החמאס. על כן, התרומות של איחוד האמירויות מועברות דרך גורמים וארגונים אזרחיים ובינלאומיים, ולא דרך הממסד השלטוני. עם זאת, לחמאס ישנה יכולת לאפשר או לחסום יוזמות מסוג זה. ממשל החמאס, אשר נתון בלחץ כלכלי ומבין את מגבלותיה של קטר להמשיך את שגרת תמיכתה, מאפשר את מעבר הכספים מאיחוד האמירויות משיקולים פרגמטיים. גם בתרומותיה המופנות לפלסטינים במזרח ירושלים, איחוד האמירויות עקפה את הממסד ברמאללה, כשהיא מדגישה בתרומתה אינטרסים אידאולוגיים ומסר דתי. על פי ה-*Times Of Israel*, איחוד האמירויות לא העבירה לרשות הפלסטינית תרומה אחת מאז 2014.³⁶ אשר על כן, על אף השקעותיה הנמוכות יחסית בסוגיה הפלסטינית, ומעורבותה העקיפה, המדינה מצליחה להשפיע על הפוליטיקה הפלסטינית.

ד. מעורבות מדינות המפרץ בסוגיה הפלסטינית בראי היחסים ביניהן

בנוסף להשפעה של האינטרסים והערכים ההדדיים בין הפלסטינים לבין כל מדינה, אופי המעורבות מושפע גם ממצב היחסים בין מדינות המפרץ, שביניהן שוררת מתיחות הולכת וגוברת על רקע שאיפות להגמוניה במרחב ופערים בתפיסות הפוליטיות והדתיות.

לערב הסעודית, שנוסדה בשנת 1932, יש היסטוריה ארוכה יותר של מעורבות בסוגיה הפלסטינית, שכוללת אף השתתפות מסוימת במלחמות נגד ישראל, בהשוואה ליתר מדינות המפרץ שקמו בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-20.³⁷ מיקומה המיוחד בעולם האסלאם ומעמדם של מנהיגיה כשומרי המקומות הקדושים לאסלאם העניקו לערב הסעודית תפקיד אזורי רב-עוצמה, פוליטית וסימבולית, אשר מדינות המפרץ האחרות אינן יכולות להתחרות בו. לצד ערב הסעודית, גם קטר ואיחוד האמירויות נחשבות למדינות בעלות השפעה רבה באזור, באופן המאפשר להן לקדם את מדיניות-החוץ שלהן בהקשר הפלסטיני ברמות מעורבות שונות.

²⁹ Khaled Salem Al-Mezaini, "From Identities to Politics: UAE Foreign Aid," in Isaline Bergamaschi, Phoebe Moore and Arlene Tickner (eds), *South-South Cooperation Beyond the Myths*, (London: Palgrave Macmillan, 2016), pp 225-244.

³⁰ "Gulf Crisis Opens Door to UAE-Backed Power Shift in Palestine," *The New Arab*, 9 July 2017.

³¹ "UAE Donates Dh258m in Support of Palestinians," *The National*, 23 April 2018.

³² "United Arab Emirates Foreign Aid Disbursements from 2009-2016, by Countries (in AED)," *UAE Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation*, April 2016.

³³ Dov Lieber, "UAE Donates \$2 Million to Prevent Shutdown of Gaza's Hospitals," *The Times of Israel*, 8 February 2018.

³⁴ "UAE Donates," *ibid*.

³⁵ "קרן ח'ליפה מבטיחה טיפולי פוריות ל-600 מקרים בשטחים הפלסטיניים," *סוכנות הידיעות האמירית*, 14 במאי 2015 [בערבית]; "ג'לילה דחלאן ל-24: האמירויות היא התומכת הראשית של העם הפלסטיני, גם הומניטרית וגם לאומית," *חדשות* 24, 12 באפריל 2016 [בערבית].

³⁶ Adam Rasgon, "While Israel's Gulf Ties Soar, UAE and Abbas's PA Now Bitterly at Odds," *The Times of Israel*, 22 November 2018.

³⁷ עומאן, איחוד אמירויות, קטר ובחריין הוכרו כמדינות ריבוניות בשנת 1971. כונית הוכרה בשנת 1961.

ערב הסעודית ואיחוד האמירויות נחשבות לבעלות ברית הדוקות, כפי שבא לידי ביטוי בלחימה זו לצד זו בתימן, במאבק בפרויקט הגרעין האיראני בזירה הדיפלומטית ובקבלת החלטות משותפות (למשל, בדבר החרם על קטר, ביוני 2017). המדינות מרבות לצאת בהצהרות הדדיות של תמיכה וגיבוי.³⁸ על אף המאפיינים הדומים והקשר ההדוק ביניהן, לשתי המדינות יש שאיפות לשמש מנהיגות אזוריות במובן הפוליטי, התרבותי, המדעי ועוד, למרות שהיחסים ביניהן מתאפיינים גם בתחרות.³⁹

התחרות המשמעותית יותר באזור היא זו בין ערב הסעודית לצד איחוד האמירויות לבין קטר. המתח בין המדינות נסוב סביב מחלוקות אידאולוגיות על היחס לאסלאם הפוליטי וסביב אינטריגות פוליטיות הקשורות בעיקר לעוינות על רקע אידאולוגי ולתחרות על השפעה אזורית. בעשור האחרון התחרות הפכה למאבק של ממש, שמלווה בעוינות הדדית. איחוד האמירויות האשימה את קטר בתמיכה בגורמים אסלאמיסטיים קיצוניים, ובהם הנהגת החמאס.⁴⁰ במאי 2016 פורסם באתר *Middle East Eye*, הממומן על ידי קטר ושמהימנותו מוטלת בספק, כי לאיחוד האמירויות תכנית חשאית להדיח את עבאס מהנהגת הרשות הפלסטינית ולהחליפו במועמד משלה, דחלאן.⁴¹ ניתן היה לראות בפרסום זה סימן מוקדם להידרדרות היחסים בינה לבין איחוד האמירויות.⁴² בין אם דיווח זה אמין או לא, אין ספק כי איחוד האמירויות הגבירה את עניינה במעורבות בפוליטיקה הפלסטינית בשנים האחרונות, ובמיוחד מאז המשבר עם קטר ביוני 2017.

שורשיו העמוקים של המשבר שפרץ 2017 בין המדינות (בו גם מצרים ובחריין התייצבו לצד ערב הסעודית ואיחוד האמירויות) מצויים בפער האידאולוגי שנפער ביניהן, בעיקר מאז האביב הערבי, ואשר התפתח לחילוקי דעות פוליטיים משמעותיים. ביטוי בולט לפער זה היה הסיקור האוהד של אל-ג'זירה כלפי מחאת האחים המוסלמים במצרים בשנים 2011-12. פעילותה של קטר אמנם לא נגעה במישרין למדינות המפרץ האחרות, אך תמיכתה המובהקת באחים המוסלמים, ובתנועת החמאס המזוהה עמם, עומדת בסתירה מוחלטת לתפיסתן של יריבותיה במפרץ המעוניינות להרחיק אידאולוגיה זו מהאזור. ביום שבו הכריזו המדינות השכנות לקטר על ניתוק היחסים עמה (ה-5 ביוני 2017), התראיין שר החוץ הסעודי אדל אל-ג'וביר לתקשורת וטען כי תמיכתה של קטר בחמאס ובאחים המוסלמים חותרת תחת הרשות הפלסטינית.⁴³ דבריו מדגישים את האופן שבו משתמשות מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית במאבק הפנימי ביניהן. מאבק אידאולוגי ופוליטי זה הניע תהליך הדרגתי של התבצרות הצדדים בעמדות קוטביות.

הידרדרות היחסים בין קטר לשכנותיה הגיעה לשיאה בניתוק המוחלט של היחסים ובמצור כלכלי ותעבורתי אליה וממנה. מצור זה צמצם לתקופה מסוימת את יכולות של קטר להעניק תמיכה כספית לרצועת עזה, הואיל והייתה נתונה למגבלות כלכליות, פוליטיות ובעיקר לוגיסטיות מצד מצרים.⁴⁴ השפעתה של קטר ברצועת עזה נחשבת כמעט למונופול אשר מדינות ערב אחרות מתקשות, ולעיתים אינן מעוניינות, להתחרות בו. ניסיונותיה של איחוד האמירויות להרחיב השפעתה בעזה נתקלו לרוב בקשיים ביורוקרטיים מצד החמאס ובתרעומת מצד קטר. הוואקום הזמני שנוצר לאור היעדר סיוע קטרי היה הזדמנות עבור איחוד האמירויות לקבל יחס אוהד יותר כלפי יזמותיה ברצועת עזה, להזרים תרומות גדולות יותר לרצועה, ולנסות להפוך למגשרת אזורית יחד עם בעלת

³⁸ UAE's Minister of State for Foreign Affairs Anwar Gargash, on Twitter: "[The Emirati-Saudi alliance is of strategic necessity given the regional challenges. Yemen is a clear example of that.](#)", 25 August 2019 [Translated from Arabic]; "[Strong Saudi-UAE ties cornerstone of regional stability.](#)", *Saudi Gazette*, 26 August 2019.

³⁹ Yoel Guzansky and Moran Zaga, "[Trouble in Paradise: Cracks are Forming in the Saudi-Emirati Relationship.](#)", *The National Interest*, 7 August 2019.

⁴⁰ הכוונה היא לאישים פוליטיים, ארגונים, תנועות וממשלים המקדמים סדר יום פוליטי על בסיס השקפות שמרניות ודתיות של "UAE Calls for Comprehensive Approach to Address Different Dimensions of Regional Threats," *UAE Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation*, 30 September 2018; Anwar Gargash - Minister of State for Foreign Affairs, "[Letter to United Nations High Commissioner for Human Rights.](#)", *UAE Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation*, 9 July 2017; "תשכחו מאיראן: קטאר היא הסכנה האמיתית, שעומדת מאחורי חמאס", *פורבס ישראל*, 25 ביולי 2014.

⁴¹ David Hearst, "[Exclusive: The Secret Arab Plan to Oust Palestinian Leader Abbas.](#)", *Middle East Eye*, 27 May 2016.

⁴² "[Our Patience Has Limits, Says UAE Minister.](#)" *Gulf News*, 28 May 2017

⁴³ John Irish, "[Saudi minister says Qatar must end support for Hamas, Muslim Brotherhood.](#)", *Reuters*, 6 June 2017.

⁴⁴ Yolande Knell, "[Qatar Gulf Row Threatens Cash Crisis for Gaza.](#)", *BBC News*, 20 June 2017; Nidal al-Mughrabi, "[Saudi-Led Squeeze on Qatar Leaves Hamas Facing Big Questions.](#)", *Reuters*, 7 June 2017; Hamza Abu Eltarabesh, "[Qatar Crisis Cranks Up Pressure on Besieged Gaza.](#)", *The Electronic Intifada*, 18 July 2017.

בריתה מצרים. במהלך תקופת צעדות השיבה והפגנות הגדר ברצועת עזה ב-2018, משלחות בכירים מאיחוד האמירויות ביקרו בתדירות תכופה מהרגיל במצרים, ככל הנראה על מנת לקדם יוזמות אלו.

יתרונה של איחוד האמירויות על פני קטר הוא בברית ההדוקה שלה עם מצרים. תמיכתה של קטר באחים המוסלמים הביאה לנתק ביחסים עם מצרים מאז עליית א-סיסי לשלטון, ועל כן היא נאלצה להיעזר בישראל כדי להשפיע על הנעשה בעזה. על אף הקושי הברור של קטר בחיבור שנכפה עליה עם ישראל, לצעד זה היו גם השלכות פוליטיות חיוביות עבורה בכך שמיצב אותה כשחקנית אזורית בעלת ערוצי תקשורת פתוחים לכלל הצדדים. בעזרת מצרים ודחלאן, איחוד האמירויות הצליחה להניע שיתוף פעולה חריג בשנים 2017-18 עם גורמי חמאס בכירים ברצועה, ובכללם יחיא סינוואר, במסגרתו העבירה סכומים גדולים מבעבר ואף היתה שותפה לשיחות רב-צדדיות בקהיר עם מצרים, נציגי דחלאן והחמאס. הדיווחים על כך הופצו בעיקר על ידי רשתות תקשורת שזכות לתמיכת קטר.⁴⁵ השתלשלות אירועים זו מלמדת על חשיבות הזירה הפלסטינית עבור איחוד האמירויות בפרט, ומדינות המפרץ בכלל, בהעברת מסרים אידאולוגיים ופוליטיים ובחיזוק מעמדן כפועל יוצא של מידת ההצלחה של מעורבותן.

שיתוף פעולה זה היה חריג הן עבור החמאס, שהורגלה בשנים האחרונות לקשר כמעט בלעדי עם קטר, והן עבור איחוד האמירויות, שמתנגדת לשלטון החמאס אותו היא רואה כמייצג אידאולוגיה חתרנית ומסוכנת באזור. בכך, נקטו שני הצדדים מדיניות פרגמטית ומכילה, כל אחד ממניעיו שלו. התלות של הממשל המקומי ברצועת עזה בגורמי חוץ הובילה מדינות שונות באזור להתחרות על השפעה בגזרה זו, בעוד שהיכולת להשפיע על הממשל המרכזי של הרשות הפלסטינית ברמאללה נמוכה הרבה יותר.

קטר נקטה גם היא בצעדים פרגמטיים על מנת לחזור לפעילות מלאה בזירה של רצועת עזה, תוך ניסיון לצמצם את היקף ההתנגדויות למעורבותה. בעקבות המתקפות והביקורת שספגה מצד מדינות המפרץ, מצרים, ארה"ב ואחרים על קשריה עם חמאס, החלה קטר להבליט את מאמציה ההומניטריים ברצועת עזה, שמתנהלים דרך מימון המיועד לעובדים ולאזרחים.⁴⁶ את תמיכתה הכלכלית בהפגנות שהחלו על גבול רצועת עזה במרץ 2018 הציגה קטר כעידוד מחאות בעלות אופי עממי-אזרחי. בכתבה נרחבת שפורסמה באל-ג'זירה מיד לאחר פרוץ המשבר בין מדינות המפרץ, הדגישה מערכת העיתון את תמיכתה של קטר ברצועת עזה ולא בחמאס.⁴⁷ תגובות מסוג זה, לצד השתלשלות האירועים מאז יוני 2017, מבטאים את האופן בו הפוליטיקה הבין-מפרצית משפיעה על אופי המעורבות של מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית. מדינות המפרץ אינן מוכנות לוותר על מעורבותן בזירה הפלסטינית, ותרות אחר דרכים להגביר את מעורבותן. לאחר שעברו תהליך של קיטוב והתבצרות בעמדותיהן המנוגדות, ניכר כי קטר ואיחוד האמירויות מיתנו את עמדותיהן בזירה הפלסטינית (אם כי לא אחת כלפי השנייה) ואימצו מדיניות פרגמטית ומכילה יותר לאור הצורך המהותי שהגדירו לעצמן במעורבותן.

ה. השלכות מעורבותן של מדינות המפרץ והתגובה הפלסטינית

מעורבותן האינטנסיבית של מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית מותירה חותם משמעותי באזור ומובילה להשלכות ישירות ועקיפות על הפוליטיקה הפלסטינית. לחלוקה בין המדינות התורמות (במפרץ) והצדדים הנטרמלים (הפלסטינים) יש השפעה על מערך הבריתות ועל יחסי הכוחות בין פת"ח לחמאס, בין הפלגים הפלסטינים ומדינות המפרץ, ובין מדינות המפרץ עצמן. השסע בין פת"ח לחמאס והשסע בין קטר לערב הסעודית ובעלות בריתה משמשים קווי שבר בולטים ביחסים אלו. אופי המעורבות של מדינות המפרץ משתנה, כאמור, ממדינה למדינה ומעת לעת, באופן התלוי באינטרסים, בתפיסות המדיניות והערכיות שלהן וביכולתן להתנהל מול הצד הפלסטיני. עם זאת, ישנו לעיתים פער בין רמת המעורבות לבין מידת השפעה שלהן בפועל על הזירה הפלסטינית. לשם בחינה של מידת השפעתן, יש לנתח את התגובה הפלסטינית ברמאללה ובעזה למעורבותן של מדינות המפרץ.

הרשות הפלסטינית בהנהגת הפת"ח ניצבת בין יריבות פוליטית עם החמאס ודחיית האג'נדה האסלאמיסטית שלו, לבין הצורך הפרגמטי בקידום מאמצי פיוס ובהשגת שליטה, גם אם חלקית, על ניהול חיי הפלסטינים והנעשה ברצועת עזה. כניסתה העמוקה של קטר לתוך הפוליטיקה הפנימית ברצועה העמידה את הנהגת

⁴⁵ "Hamis delegation meets Dahlan faction in Cairo," *The New Arab*, 13 February 2018; "Dahlan reveals controversial Hamas deal on Gaza," *Al-Jazeera*, 23 July 2017.

⁴⁶ אליאור לוי, "קטאר: לא תומכים באף פלג בעזה, המיליונים ישראל חצי מיליון איש", *וואינט*, 10 בנובמבר 2018.

⁴⁷ "Analysts: Qatar supports Gaza not Hamas," *Al-Jazeera*, 7 June 2017.

הרשות הפלסטינית בדילמה. מחד, תמיכתה המתמשכת של קטר בחמאס מחזקת את האופוזיציה המרכזית לממשל ברמאללה ומאתגרת את שלטונו של עבאס. בכך, יש לקטר תפקיד משמעותי בחידוד הקרע בין הפלגים. מאידך, קרבתה של קטר לשלטון החמאס היא הגשר המשמעותי ביותר שיש כיום לעבאס אל החמאס. לקטר בדומה למצרים, יש תפקיד אזורי חשוב בהיותה מגשרת בין פת"ח לחמאס ובין החמאס לישראל. בין מצרים לקטר שוררת תחרות סמויה בשאלה מי תוביל מהלכי תיווך, ולרוב מצרים היא "הזוכה" בתפקיד הנחשק.⁴⁸ יתרונה של מצרים הוא בניסיון שרכשה בתפקיד זה, בקרבתה הגאוגרפית שרלוונטית גם לפתרונות מידיים שהיא יכולה להציע בתיווך (כמו למשל בסוגיות מעבר וביטחון) ובקשר הקרוב יותר שלה לכלל הצדדים במשא ומתן. יחד עם זאת, חילוקי הדעות הפוליטיים-אידאולוגיים בין המשטר המצרי לזה ברצועת עזה מעניקים יתרון משמעותי לקטר המזוהה ברמות אלו עם משטר החמאס. בכך, קטר נהנית מיתרון יחסי במגרש הביתי של החמאס כשחקן המעורב ביחסי החוץ של התנועה. כך, למשל, סבב השיחות בין הפת"ח לחמאס ב-2012 הובל על ידי אמיר קטר השיח' חמד בן ח'ליפה אל-ת'אני והוביל להסכם שנחתם בין הצדדים בדוחה.⁴⁹ הסכם זה שימש בסיס להסכם קהיר שנחתם כשלושה חודשים לאחר מכן, הפעם בתיווך מצרים.⁵⁰ במהלך עשר שנות מעורבותה האינטנסיבית של קטר ברצועה, רוב הצעותיה לגישור בין הצדדים נדחו, וב-2018 חזרה לשמש כמתווכת לצד מצרים במשא ומתן רב-צדדי.⁵¹

הפוליטיקה האזורית שהתגבשה סביב סוגיית הפסקת האש בין חמאס לישראל בנובמבר 2018 חשפה את מורכבות היחסים בין השחקנים השונים והדגישה את מעמדה החשוב של קטר באזור. פעילותה של קטר להשגת פתרון מגשר בין הצדדים, תוך מתן הצעה לתמיכה כלכלית משמעותית בחמאס, היתה לצנינים בעיני הפת"ח ומדינות המפרץ, אשר ביקרו אותה על חיזוק שלטון החמאס.⁵² נציגי הפת"ח האשימו את קטר על שדחקה את הרשות הפלסטינית לשוליים כאשר לא פנתה להסכמתה בנוגע להפסקת האש, ובטענה שהיא מחזקת את האסטרטגיה הישראלית-אמריקאית להעמקת הסכסוך בין רצועת עזה לגדה המערבית.⁵³ מדינות המפרץ, מצדן, פרשו את התנהלותה של קטר כהוכחה לטענתן שעמדה בבסיס המשבר בין המדינות – הטענה כי קטר מעודדת גורמים קיצוניים המובילים לחוסר יציבות אזורית.

על אף הביקורת שספגה, קטר הצליחה למצב עצמה כשחקנית לגיטימית גם בעיני הרשות הפלסטינית. לצד האינטרסים המנוגדים, הנהגת הרשות עדיין מחשיבה את קטר כאחת התומכות המחויבות ביותר למאבק הלאומי הפלסטיני.⁵⁴ בהיותה חברה זמנית במועצת הביטחון של האו"ם בין השנים 2006-7, קטר פעלה רבות לקידום האג'נדה הפלסטינית.⁵⁵ בין הצדדים מתקיימים שיתופי פעולה פרגמטיים, הכוללים למשל העברת סיוע קטרי גם לרשות וחילופי משלחות בכירים בתדירות גבוהה. ביקוריו של עבאס בדוחה באוגוסט 2018,⁵⁶ במרץ 2017⁵⁷ ובדצמבר 2017⁵⁸ מעידים גם הם על הלגיטימיות שמעניק ראש הרשות לקטר כשחקנית אזורית, על אף היותה הפטרונית הראשית של החמאס. לכן, פנייתו של עבאס לקטרים ולא לסעודים בנושאים אזוריים חשובים, עוד בטרם התבססה הקרבה בין טראמפ וערב הסעודית והביקורת שנמתחה מצדם על הרשות הפלסטינית, ממחישה את מגבלות הכוח של ערב הסעודית ואת ה'ריאל-פוליטיק' האזורי שבו כוחות אידאולוגים שונים חוברים לכדי שיתופי פעולה במציאות הפוליטית הנתונה.

איחוד האמירויות מעולם לא שימשה שחקנית חשובה ומשמעותית בפוליטיקה הפלסטינית בגדה המערבית וברצועת עזה, אך מעורבותה הגוברת מאז המשבר עם קטר משקפת את רצונה להפוך לגורם משפיע יותר. בניגוד ללגיטימיות שמעניק נשיא הרשות הפלסטינית לקטר, עבאס לא ביקר באיחוד האמירויות מאז 2011 ומדי

⁴⁸ אבי יששכרוף, "יוזמת תיווך חדשה: הצעתה של קטאר להפסקת אש", וואלה, 19 ביולי 2014.

⁴⁹ "Abbas to head Palestinian unity government," *Al-Jazeera*, 7 February 2012.

⁵⁰ "Agreement between Fatah and Hamas," *United Nations documents*, 3 May 2011.

⁵¹ רויטרס ו'ג'קי חורי, "קטאר: נעביר 480 מיליון דולר לסיוע לפלסטינים בגדה ובעזה", הארץ, 7 במאי 2019.

⁵² "Qatar fuel payment 'will mainly benefit Hamas'," *Gulf News*, 9 October 2018.

⁵³ "Palestinian Authority Slams Qatar for Encouraging Gaza Separatist Agenda," *Asharq Al-Awsat*, 11 November 2018.

⁵⁴ "Abbas praises Qatar support for Palestine reconciliation," *Gulf Times*, 9 August 2018.

⁵⁵ Suliman Al-Atiqi, "GCC Foreign Policy Projections in the Palestinian-Israeli Conflict: A Comparative Analysis of Saudi Arabia and Qatar," *LSE Middle East Centre*, 7 October 2015.

⁵⁶ "President Abbas to Arrive in Doha on Wednesday for 2-day Official Visit," *Wafa*, 7 August 2018.

⁵⁷ "Mahmoud Abbas in Doha to Discuss Peace Prospects," *The Peninsula*, 19 March 2017.

⁵⁸ "Palestinian President Abbas Holds Talks with Qatar's Foreign Minister over Trump Jerusalem Decision," *The New Arab*, 17 December 2017.

פעם אף משתלח בנציגי המדינה באופן מרומז.⁵⁹ חיבורה של איחוד האמירויות עם דחלאן וניסיונות מעורבותה בפוליטיקה הפלסטינית הפנימית הובילו לקרע חמור בינה לבין עבאס.⁶⁰ דחלאן עצמו נמצא תחת ביקורת קשה מצד הרשות, החמאס, קטר ותורכיה, ואף כונה על ידי גורמים ברשות הפלסטינית כ"סוכן מוסד". עם זאת, איחוד האמירויות החליטה להמר עליו כקלף אפשרי לחילופי גברי בהנהגה הפלסטינית ופועלת בדרכים שונות על מנת לקדם את מעמדו ולהכין את הקרקע לקראת חזרתו.

דחלאן הציג עצמו כמנהיג זרם פלסטיני מתון ופרגמטי, המוכן לפיוס עם החמאס, בזמן שעבאס אינו מצליח ליצור אחדות לאומית ואף נמנע מלהגיע לרצועת עזה. מעמדו של דחלאן הלך וגבר ברצועה במהלך 2018, על אף שעדיין אינו נחשב למועמד משמעותי להחלפת עבאס.⁶¹ על פי אלחנן מילר, "הפגנת ההמונים של תנועת פת"ח בעזה לציון יום השנה ה-14 למותו של יאסר ערפאת ב-20 בנובמבר (2018) נהפכה למפגן תמיכה במוחמד דחלאן, שסימן את הכיוון שאליו עשויה התנועה לצעוד בעידן שאחרי אבו מאזן."⁶² נתיב תמיכה זה היה צעד משמעותי בהכשרת ובהעלאת מעמדו של דחלאן ברצועת עזה, כנציג אלטרנטיבי לעבאס בתנועת הפת"ח. כמו כן, אפיק התמיכה ההומניטרי מעניק לגיטימציה למעורבותה של איחוד האמירויות ברצועת עזה.

תמיכה במקומות קדושים היא כלי חשוב ליצירת לגיטימיות ואהדה מצד הפלסטינים. על פי ד"ר רונית מרזן, אפיק השקעה זו של איחוד האמירויות איגף, למעשה, את עבאס מימין דרך מימון פעילויות דת, מבלי להפגין תמיכה בארגונים אסלאמיסטיים פוליטיים. על אף מידת מעורבותה הנמוכה יחסית של איחוד האמירויות בזירה הפלסטינית, וחשיבותה הפחותה באזור בהשוואה לקטר ולערב הסעודית, איחוד האמירויות מצליחה לזרוע זרעים להעצמת תפקידה בעתיד, לקבוע תהליכים פוליטיים שמשנים את רשתות הקשרים באזור ולאתר אפיקים דרכם היא פורצת את החרם של עבאס עליה ואת הנאמנות של חמאס לקטר.

לערב הסעודית, לעומת זאת, ישנו קשר הפוך בין אופי מעורבותה לבין מידת השפעתה. ערב הסעודית מעורבת, כאמור, בדיפלומטיה גבוהה, בסכומי עתק ובתהליכים אזוריים הכוללים את הפלסטינים, אך ביוזמותיה החשובות ניצבת ערב הסעודית מול חוסר היענות מהצד הפלסטיני (והישראלי) ועל כן היא איננה מצליחה לתרגם את מנועי מעורבותה החזקים להשפעה ממשית בזירה הפלסטינית. בראש המקרים הממחישים זאת ניצבות יוזמות השלום הערבית שערב הסעודית מנסה לקדם, ללא הואיל עד כה. על אף שלא זכתה למענה מעשי מצד ישראל, יוזמת השלום לא ירדה מהזיכרון הפוליטי של האזור וממשיכה להופיע בהזדמנויות שונות ולקבל אשרור מחדש על ידי הליגה הערבית. הרשות הפלסטינית, אשר הביעה תמיכה ביוזמה וניסתה לקדם אותה בעבר,⁶³ אינה מרבה להתייחס ליוזמה זו בשנים האחרונות, כחלק מקיפאון כללי בתהליך השלום עם ישראל. באופן זה נוצר פער בין המשקל הפוליטי הגבוה של יוזמת השלום הערבית בזירה הערבית לבין חסמים רבים בזירה המקומית אשר מצמצמים את כוחה של ערב הסעודית באזור זה. בכנס סגור שהתקיים בניו יורק במרץ 2018 דווח כי בן סלמאן האשים את הפלסטינים בכך שהם מחמיצים הזדמנויות לשלום,⁶⁴ כשהוא מכוון לעבאס. סוגיה זו מהווה מקור למתיחות בין הצדדים. עבאס נמנע מהיענות ללחצים הסעודיים לקידום תהליך השלום בשנים האחרונות, אך הוא כבול במידה רבה למניותיה ולעוצמתה של ערב הסעודית ואינו יכול להפנות את גבו אליה באופן מתריס. גם קשריה ההדוקים של ערב הסעודית עם ממשל טראמפ וניסיונותיה לקדם את יוזמת השלום שלו נתקלו בזעם והפניית עורף מצד עבאס.⁶⁵ היחסים הקרובים בין ערב הסעודית לארה"ב והתיאום בין הצדדים בסוגיה הפלסטינית הוביל בעשור האחרון להסתייגות משמעותית של עבאס ממעורבות סעודית בזירה הפלסטינית.

⁵⁹ Adam Rasgon, "[While Israel's Gulf Ties Soar, UAE and Abbas's PA Now Bitterly at Odds](#)," *The Times of Israel*, 22 November 2018.

⁶⁰ גוז'נסקי, שם.

⁶¹ על פי סקר מספטמבר 2018 שערך מכון הסקרים של ד"ר ח'ליל שקאקי בשיתוף קרן קונראד אדנאואר, 16 אחוזים מתושבי רצועת עזה היו מצביעים לדחלאן בבחירות, לעומת 32 אחוזים שהיו מצביעים שם לפת"ח. לפרטי הסקר: [Public Opinion Poll No \(69\)](#), *The Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR) & Konrad-Adenauer-Stiftung*, 12 September 2018.

⁶² אלחנן מילר, "[דחלאן בעזה: סוף עידן הפייסנות של אבו-מאזן](#)", *הפורום לחשיבה אזורית*, 23 בנובמבר 2018.

⁶³ במהלך הדיונים לקראת ועידת אנאפוליס, הנציגים הפלסטינים ביקשו להכניס את יוזמת השלום הסעודית כנקודת התייחסות למשא ומתן. ["Arab League: Discuss Golan at Annapolis conference"](#), *Ynetnews*, 23 November 2007.

⁶⁴ Dalia Hatuqa, "[Mohammed bin Salman Has Thrown the Palestinians Under the Bus](#)," *Foreign Policy*, 25 June 2018.

⁶⁵ *Ibid.*

בחירתו של עבאס להגיע לעומאן באוקטובר 2018 במסגרת יוזמתה של האחרונה לשמש מתווכת אפשרית הביע יותר מכל את שאת נפשו מהמעורבות הסעודית.⁶⁶ לאחר שורה של סירובים מצד עבאס ליוזמותיה של ערב הסעודית, נראה כי הוא חותר למציאת שחקנים אזוריים נוחים יותר עבורו, שהתלות בהם תהיה נמוכה ככל שניתן. עומאן הפתיעה רבים כאשר הזמינה את נתניהו להתארח בשטחה מספר ימים לאחר ביקורו הרשמי של עבאס בה, על מנת לקדם את תהליך השלום. בניגוד לערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות, עומאן לא נוהגת לנקוט מדיניות פרו-אקטיבית בהקשר הפלסטיני, למעט סיוע כספי בהיקף קטן יחסית, ביקורי תמיכה והצהרות הזדהות.⁶⁷ נסיעתו של נשיא הרשות הפלסטינית לעומאן ובחינת האפשרות להכתירה כמתווכת פוטנציאלית במשא ומתן לשלום עם ישראל הדגישה את מורכבות היחסים הללו בשני ממדים נוספים: חשיבותן של מדינות נוספות במפרץ הפרסי עבור הפלסטינים ומאבק הבכורה בין מדינות המפרץ על השפעה אזורית דרך תפקיד המגשרת בין ישראל לפלסטינים. ייתכן כי דווקא מעורבותה הנמוכה של עומאן בגדה המערבית ובוודאי ברצועת עזה – היא זו שהבטיחה את אמונו של עבאס. בניגוד למדינות המפרץ המעורבות באזור, תמיכתה של עומאן בפלסטינים אינה מתפרשת ככזו שמונעת מאינטרסים לאומיים משלה, ועל כן היא זוכה לחיבוק חם מצד הרשות הפלסטינית.⁶⁸ עם זאת, עומאן בהחלט מרוויחה מתדמית זו, ובמיוחד מחיזוק מעמדה האזורי, לאור התעניינותו של עבאס בה כמגשרת אפשרית והעדפתה על פני מדינות חזקות ומשפיעות בהרבה באזור.

1. סיכום

מדיניות-החוץ של מדינות המפרץ בראשית המאה ה-21 מתאפיינת במעורבות פרו-אקטיבית ובעניין גובר בזירה הפלסטינית. המניע המרכזי למגמה זו הוא שאיפתן להשפעה אזורית וליוקרה פוליטית, כאשר הסוגיה הפלסטינית משמשת זירה חשובה בעולם הערבי-מוסלמי להשגת מעמד זה. מאפייני המעורבות של קטר, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות בהקשר הפלסטיני מושפעים במידה רבה מהתחרות הקיימת ביניהן סביב שאיפות השפעה אלו וסביב מחלוקות פוליטיות ואידאולוגיות, אשר הגיעו לשיאן במשבר שפרץ ביוני 2017. ניתוח מאפייני המעורבות דרך מאבקי התחרות בין מדינות אלו מגלה כי הזירה הפלסטינית משמשת לעיתים קרובות כמגרש חיצוני עבור מדינות המפרץ להתגוששות הדדית. התנהלות זו באה לידי ביטוי בהיקפי המעורבות המשתנים ובהטחת האשמות הדדיות, במיוחד בתקופות בהן ניכרת חולשתם של שחקנים מקומיים ואזוריים.

יחד עם זאת, מעורבותן של מדינות המפרץ בסוגיה הפלסטינית נובעת גם ממחויבות אידאולוגית וציבורית למאבק הלאומי הפלסטיני, הנשענת על מקור תמיכה רחב בקרב תושבי המפרץ. מלבד הבעת הזדהות ותמיכה בעם הפלסטיני, מדינות המפרץ מעבירות מסרים שונים ומקדמות באמצעות הערוץ הפלסטיני סדר יום פוליטי, אידאולוגי ותדמיתי. באמצעות מעורבותן בסוגיה הפלסטינית, מדינות המפרץ מבקשות לקדם תדמית של מתווכות, פטרונות ובכירות בעולם הערבי.

קווי השבר שהתגבשו לאחר פרוץ המשבר בין קטר לאיחוד האמירויות, ערב הסעודית, בחריין ומצרים ניכרים היטב במפת האינטרסים של מדינות אלו בפוליטיקה הפלסטינית ובאפיקי פעילותן. מה שהחל כמחלוקת אידאולוגית הפך במהרה ליריבות פוליטית קשה בין קטר לבין קואליציה רבת-משתתפים זו. יחד עם זאת, אלו אינם קווי השבר היחידים. היחסים בין מדינות המפרץ לפלסטינים מתאפיינים במורכבות רבה ובמספר גורמי פיצול וחיבור, כמו למשל המתח בין גישות שונות ביחס לאסלאם הפוליטי, המחלוקת סביב ההישענות על ארה"ב ואימוץ מדיניותה, הגישות השונות ביחס לישראל, ושיווי המשקל המשתנה בין דפוסי חשיבה פרגמטיים ואידאולוגיים בעיצוב מדיניות. ניתוח יחסים אלו דרך גורמים מחברים ומפרידים מלמד על האופן שבו מדינות המפרץ מתנהלות בזירה זו לקידום תפיסת עולמן.

דפוסי מעורבותן של מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית מתאפיינים בשימוש בכוח רך ובאמצעים של סיוע כלכלי ויצירת תלות, שיח דיפלומטי (הצהרות חד-צדדיות ודיאלוגים), קידום גורמים מקומיים המזוהים עם תפיסות עולמן, השפעה ישירה או דרך גורמים חיצוניים, וניצול הזדמנויות למעורבות עמוקה יותר על חשבון מדינות מעורבות אחרות. חבילות הסיוע המשמעותיות שמזרימות מדינות המפרץ משמשות תפקיד חשוב בעיצוב היחסים המתהדקים בין לבין הרשות הפלסטינית ורצועת עזה, אך יחסים אלו אינם נשענים על סיוע כלכלי בלבד. מעמדן האזורי, הכלכלי והפוליטי מאפשר להן לקדם את סדר היום הפלסטיני ולעצב תהליכים פוליטיים פנים-פלסטיניים, כל אחת על פי השקפתה ומניעיה. המעורבות של מדינות המפרץ משפיעה רבות על מאבקי

⁶⁶ "His Majesty receives Palestinian President Abbas," *Times of Oman*, 22 October 2018.

⁶⁷ "Oman Reaffirms Support to Cause of Palestinians," *Times of Oman*, 29 June 2016.

⁶⁸ "Abbas Hails Sultanate's Support for Palestinians," *Oman Observer*, 15 February 2018.

ההנהגה בחברה הפלסטינית, כאשר מדינות שונות תומכת בגורמים שונים ומנסות למצב עצמן בעמדת השפעה ותיווך בסכסוך הפנים-פלסטיני.

שאיפתה של ערב הסעודית לביסוס מעמדה כמנהיגת העולם הערבי, מעצבת את אופי הנושאים שהיא מקדמת ומהם היא יכולה להרוויח הון פוליטי, כגון תרומות ענק לעם הפלסטיני והובלת תהליך שלום אזורי רחב. לאור חוסר יכולתה לממש את יוזמת השלום הערבית ולאור הסתייגותו של עבאס מתמיכתה של ערב הסעודית במאמצי השלום של טראמפ, מנסה ערב הסעודית, יחד עם איחוד האמירויות, לקדם מועמדים שירשו את עבאס. גם ערב הסעודית וגם איחוד האמירויות היו שותפות בניסיונות פיוס פנים-פלסטיניים, אך הן אינן זוכות לשיתוף פעולה משמעותי מצד עבאס.⁶⁹ נשיא הרשות הפלסטינית, מצדו, מעדיף להתקרב אל גורמים הנחשבים לפחות תועלתנים בשאיפותיהם ולהפחית את התלות שלו בשחקן אזורי אחד. בו בזמן, הוא מנהל פוליטיקה עדינה בין מדינות שונים באזור על מנת להמשיך ליהנות מהסיוע הכספי שלהן ומהתועלות הפוליטיות שהוא עצמו יכול להרוויח מהן. לכן, ניתוקו מאיחוד האמירויות נחשב לחריג בתרבות פוליטית שאינה ממהרת לשרוף גשרים.

עבאס מרבה לבקר במדינות המפרץ (למעט באיחוד האמירויות), אך נסיעתו לעומאן באוקטובר 2018 נשאה עמה מסר משמעותי יותר בהשוואה ליתר הביקורים. האפשרות שעומאן תמלא תפקיד תיווך כלשהו בין הפלסטינים לישראל יכולה ליטול את הבכורה מערב הסעודית בהובלת תהליך זה, אשר נושא עמו יוקרה פוליטית רבה. סבירות רבה היא כי היענותו של עבאס להזמנתו של הסולטאן קאבוס מעומאן נבעה מהרצון לאזן את התלות הרבה בערב הסעודית. התלות הפלסטינית בסיוע חוץ בכלל ובמדינות המפרץ בפרט היא סוגיה המטרידה את ההנהגה הפלסטינית. סאיב עריקאת, אשר התלווה לביקורו של עבאס בדוחה באוגוסט 2018, הצהיר כי הפלסטינים נשענים באופן משמעותי על קטר לפיוס פנים-פלסטיני, אך הדגיש כי "אם אנו לא נעזור לעצמנו, אף אחד לא יעזור לנו".⁷⁰ הישענות זו היא ברירת מחדל של הפלסטינים, ועל כן היחסים בין הצדדים מתקיימים בחשדנות, ולעיתים במתח רב, לצד המטרה הערכית המשותפת.

קטר, אשר לאורך שנים חיזקה את מעמדה של תנועת החמאס ובכך החמירה את הקרע הפנים-פלסטיני בין החמאס לפת"ח, משמשת כיום שחקנית מפתח בהרגעה ובמיתון הלחץ ברצועת עזה וביישוב סכסוכים. נראה כי לאחרונה, החלה קטר להסתייג מדימויה כתומכת בגורמים קיצוניים ולהדגיש את מחויבותה לעם הפלסטיני, לפיתוח הרצועה ולסיוע הומניטרי. קטר מחזקת את קשריה עם ישראל במתן סיוע לרצועת עזה ואף מתקרבת לארה"ב ולהנהגת הרשות ברמאללה בתהליכי הפיוס אותם היא מקדמת. שינויים אלו מתרחשים ברקע המשבר בין קטר לשכנותיה במפרץ, שמתבטא גם במאבק בזירת מדיניות-החוץ של המדינות. גישת ה'ריאל-פוליטיק' מכתיבה שיתופי פעולה בין גורמים יריבים, כגון קטר ועבאס, קטר וישראל, ואיחוד האמירויות וחמאס. שיתופי פעולה אלו מלמדים על הגמישות של השחקנים השונים, שלא היתה קיימת תמיד וכיום מאפיינת את דפוס החשיבה הפוליטי שלהם באזור. לצד השיקולים הפוליטיים והכלכליים, מתקיים גם מרכיב לאומי-אידאולוגי משותף לכל מדינות המפרץ, שמניע את מאמצייהן והשקעתן לטובת הפלסטינים.

מאמר זה הציג את השפעתן הרבה של מדינות המפרץ בזירה הפלסטינית, אך גם את מגבלות כוחן הנובעות מהמאבקים האזוריים ביניהן ומהתנגדויות שונות בקרב ההנהגה הפלסטינית. נראה כי התהליכים עליהם הצביע המאמר מובילים לפיזור מוקדי הכוח ליותר שחקני-משנה באזור. כמו כן, המגמה המצטיירת מאופי מעורבותן היא חתירה להשפעה פוליטית גבוהה יותר של מדינות המפרץ ברצועת עזה על חשבון פעילות המתמקדת בסיוע הומניטרי. גם ביחסיהן של מדינות המפרץ עם הנהגת הרשות הפלסטינית, המגמה המסתמנת מצביעה על הגברת המעורבות הפוליטית בזירה זו דרך גורמים שלישיים, עקב הסתייגות עבאס ממעורבותן הגוברת והישירה של מדינות המפרץ בפוליטיקה הפלסטינית. שלושה גורמים מרכזיים עשויים לשנות מגמות אלו: פיוס עתידי בין קטר לאיחוד האמירויות, ערב הסעודית ומצרים; שינויי הנהגה ברשות הפלסטינית וברצועת עזה; ופריצת דרך בתהליך השלום בין ישראל לפלסטינים.

⁶⁹ ב. שני וז. יעקב, "מתיחות בין אבו מאזן למדינות הקוורטט הערביות סביב יזמתן לפיוס פנימי בפת"ח", ממרי - המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, 28 בספטמבר 2016.

⁷⁰ "עריקאת: הפיוס הפלסטיני בראש השיחות בין אמיר קטר ועבאס", אל-צבאח ניוז, 10 באוגוסט 2018 [בערבית].